

Ty zakládaly stejně trvalý vztah dárce k fundaci jako například opakující se příjmy.

Autor se nesnaží pouze o přehled a kvantifikaci sledovaných jevů, v třetí kapitole se proto zaměřuje na roli zhořelecké městské rady v měšťanské zbožné praxi. Po skončení epizody vévodství pod vládou Jana Zhořeleckého v roce 1396 získávala městská rada stále více vlivu v městě samotném i jeho rozsáhlé vikpildě. Během 15. století se jí podařilo ovládnout farní kostel prostřednictvím zisku patronátního práva a zahájit jeho reprezentativní přestavbu. Stejně tak získávala vliv nad většinou soukromých fundací či nad jejich kleriky zřízením kněžského bratrstva. Městská rada vystupovala jako garant měšťanské zádušní memorie i spásy celého města. Podstatný byl i fakt, že rada měla pod kontrolou prakticky celý průběh testamentárního řízení a pomocí formálních i neformálních prostředků mohla určovat jeho vyznění ve prospěch fundací pod svoji kontrolou. Stejně tak ovládala řadu venkovských kostelů ve zhořelecké vikpildě. Těto převahy dokázala využívat jak při prosazování svých zájmů navenek, tak při řešení problémů uvnitř města. Autor se přiklání ke konceptu mocenské kontroly města prostřednictvím dohledu nad zbožnou praxí, ale i sakrální legitimizace moci.

Jako významný mocenský prostředek hodnotí zejména držbu patronátního práva. Zhořelecká rada udržela svoje postavení až do ztráty městských výsad v roce 1547. Svůj vliv mohla uplatnit ještě při prosazení reformace ve dvacátých letech 16. století a je příznačné, že svolila pouze s takovými změnami v církevní správě, které neohrožovaly její mocenské pozice. Knihu následně uzavírá výhled na otázky spojené s počátky reformace ve Zhořelci, jejím odrazem v církevní správě a v projevech individuální zbožnosti, stejně jako pojetí církve a její role ve společnosti.

Všemi uvedenými kapitolami prolíná přesvědčení o úzkém propojení zbožnosti a politiky v pozdně středověkém městě. Připojen je obsáhlý registář ze zhořeleckých testamentů a přehled pramenů k nejvýznamnějším fundacím včetně kláštera celestinů na Ojvině na sklonku 15. století.

VOJTĚCH VANĚK

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 3 (1050–1200), ed. David THOMAS and Alex MALLET with Juan Pedro Monferrer SALA, Johannes PAHLITZSCH, Mark SWANSON, Herman TEULE, John TOLAN, Brill, Leiden – Boston 2011 (= *History of Christian-Muslim Relations* 15)

803 s., ISBN 978-90-04-19515-8

Vztah křesťanů a muslimů v době klasických křížových výprav byl dosud převážně zkoumán na základě svědectví sepsaných na evropském kontinentu. Bibliografická encyklopedie autorů, jež zahrnuje i tvůrce a díla vzniklá mimo kulturní okruh latinského Západu, proto bezpochyby vhodně přispěje k rozšíření stávající optiky. Podobně jako u předešlých dvou svazků nechybí vstupní zhuštěná pojednání, jež lze s prospěchem využít k lepšímu zařazení informací obsažených v jednotlivých heslech do širšího dějinného kontextu. John Tolan v úvodní studii připomíná užitečnou informaci, že muslimové tvořili většinu v Íránu až od první čtvrtiny 9. století, v Egyptě, Sýrii a Iráku až od roku 900 a na Pyrenejském poloostrově až od poloviny 10. století. Zmiňuje rovněž zásadní roli, již po dobu dvou století od dobytí Egypta v roce 969 hráli Fátimovci v dějinách východního Středomoří, a upozorňuje na stabilizaci konceptu *dhimmi* (nemuslimský obyvatel muslimského panství) právě v této době. Za zajímavou, a nikoliv bezdůvodně, považuje situaci na Sicílii, kde Roger II. z rodu Hautevillů využíval v panovnícké reprezentaci také atributů islámu. Pro začátek vymezené doby jistě není na škodu ani autorova poznámka, že v době, kdy Abbásovcí povznegli Bagdád až na hlavní město světa, cvičili se Karel Veliký a jeho následovníci v napsání vlastního jména.

Chronologicky splyvá třetí svazek s dobou prvních tří křížových výprav, Marcus Bull proto seznamuje čtenáře s neaktuálnějšími interpretacemi křížáckých narativů, sepsaných na latinském Západě o první výpravě. První kruciáta podle něj stála u zrodu nejobsáhlejší historiografické tradice, srovnatelné snad jen s tažením Alexandra Velikého, jež ale vesměs vznikla s mnohem větším časovým odstupem od života

proslulého antického dobyvatele. Bull upozorňuje na nebezpečí přílišného upozadování vernakulární narativní tradice první kruciáty, jež podle jeho přesvědčivě podaného názoru sehrála velmi důležitou roli při fixaci této centrální události v historické paměti evropského Západu. Dále si všímá procesu převypravování narativu *Gesta francorum*, považovaného novějším badáním za prvořadý pramen a někdy až za očitě svědectví přímého účastníka výpravy. Autor však neopomíná skutečnost, že rovněž toto anonymní očitě svědectví vykazuje prvky *res gestae* vůdců výpravy, epiky, záznamu o pouti, vizionářské literatury, hagiografie, kázání a je oškozeno odlehčenými příběhy. Křížáckými vyprávěcími pramenům, s výjimkou Guibetra z Nogentu, naopak upírá obecně etnografický úhel pohledu, v kronikách se tedy neodehrává střet dvou monoteistických náboženství, ale nerovnoměrná bitva mezi zjevenou pravdou a odmítaným pohanským polyteismem.

David M. Freidenreich se ve dvou studiích, jež uzavírají zdařile koncipovanou úvodní část encyklopedie, nejprve zaměřuje na postavení křesťanů v právních názorech imámské ší'itské komunity v raném a klasickém období, aby se následně věnoval postavení muslimů v kanonickém právu v pětisetletém období od roku 1000. V případě imámské odnože ší'ity autor nemá možnost se opírat o obsáhlejší syntetické zpracování tématu, a ohlašuje proto předložení vlastní syntézy. I s ohledem na zajímavé podání vývoje konceptu *dhimmi* a *kafr* (nevěřící či doslova odpůrce Boha) je jistě důvod se na avizovanou knihu těšit. Na celé řadě pramenných zmínek Freidenreich dokládá, že vývoj názorů ší'itských právních škol lavíroval mezi přiznáním křesťanům a potažmo i židům postavení chráněné menšiny (lid knihy) na straně jedné, na straně druhé pak bylo jednostranné zamítnutí křesťanů, kterým v souladu s pojetím imámských ší'itů zcela chybí přístup k pravému zjevenému náboženství, a tedy k Bohu, jež může zprostředkovat pouze imám. Freidenreich se domnívá, že takto vyhraněný postoj, který ovšem není všeobecně sdílen všemi právními školami imámských ší'itů, je i výsledkem dlouhodobého soupeření se sunnity a snahou distancovat se od nich. Ortodoxní muslimové totiž křesťanům v souladu se sunnou přiznávali „privilegované“ postavení lidu knihy. Mnohem intenzivnější pozornost naopak badatelé věnovali postavení muslimů, označovaných *Saracéni*, v kanonickém právu vrcholného a pozdního středověku. Aniž by autor zahlcoval čtenáře extenzivním citováním literatury, upozorňuje na zásadní příspěvky

k tématu a především na pramenné doklady, což s ohledem na jejich roztroušenost hodnotím jako velmi pozitivní a praktický aspekt.

Ústřední část knihy sestává z více než stovky chronologicky řazených hesel. Zahrnuta přitom byla pouze ta díla, jejichž autoři se výraznějším způsobem vyjadřují k opačné věroučné komunitě či jejich postoj utvářel obraz odlišného náboženství. Každé heslo se přitom dělí na dvě části. Zatímco první je věnována biografii autora, druhá obsahuje rozbor jednotlivých děl, přirozeně se zaměřením na díla relevantní pro vzájemné vztahy muslimů a křesťanů. Při chronologickém rozsahu a avizované snaze mapovat práce v latině, řečtině, arabštině, syrštině a gruzínštině, napsaná v prostoru charakterizovaném jako širší oblast Středozeří, jistě nepřekvapí, že nebyla zařazena díla pouze s letnými zmínkami k tématu; autoři se ale snažili zmínit i nedochované texty, a pokud okrajová zmínka výrazněji ovlivnila tradici, byl to pro ně dostatečný důvod toto dílo začlenit.

Vysloveně sympaticky působí skromný přístup editorů, kteří vzhledem k rozsahu zpracovávané látky doslova postulují chyby, dané, to je nutně doplnit na jejich omluvu, i značnými posuny badání. Vyzývají čtenáře k případným korekcím a doplněním bibliografie, jež bude následně v rozšířené podobě zpřístupněna na internetových stránkách nakladatelství. Nezbyvá než dodat, že byla předložena velmi zajímavá publikace, přínosná snad pro všechny mediévisty, nejen pro specialisty na církevní dějiny, dějiny křížových výprav či historiografii vrcholného středověku.

JIŘÍ KNAP

Ráj, peklo a očištec ve středověkých viděních, ed. Magdalena MORAVOVÁ, Argo, Praha 2011 (= Memoria mediae aevi 15)

284 s., ISBN 978-80-257-0543

Publikace s lákavým titulem *Ráj, peklo a očištec ve středověkých viděních* zahrnuje překlady sedmnácti latinsky psaných vidění, jejichž zaznamenání spadá do období od konce 6. do počátku 13. století. Při výběru textů se vydavatelé zaměřili především na vidění, která dosud nebyla přeložena do češtiny, dalším cílem pak bylo nastínit vývoj tohoto literárního žánru a zároveň měnících se představ o jednotlivých částech